

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش‌های سیاسی

دستاوردهای بخش کشاورزی

تجزیه
معاونت سیاسی
صدا و سیما

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش‌های زیر قابل دسترس است:

- وب سایت خبرگزاری صدا و سیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: علی قنبری شیرسوار

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲	*مقدمه و طرح مسئله
۲	الف) سهم بخش کشاورزی در رشد اقتصادی
۴	ب) مقایسه شاخصهای کلان اقتصادی و تولیدی محصولات بخش کشاورزی در فاصله سالهای ۱۳۵۶ و ۱۳۹۸
۵	❖ مقایسه میزان کل تولیدات کشاورزی در سال های ۱۳۵۶ و ۱۳۹۸ (واحد: میلیون تن)
۵	❖ مقایسه میزان تولید محصولات زراعی در سال های ۱۳۵۶ و ۱۳۹۸ (واحد: میلیون تن)
۶	❖ مقایسه میزان کل تولیدات دامی در سال های ۱۳۵۶ و ۱۳۹۸ (واحد: هزارتن)
۶	❖ مقایسه میزان کل تولید محصولات باغی در سال های ۱۳۵۶ و ۱۳۹۸ (واحد: هزارتن)
۷	❖ مقایسه میزان تولید شیلات و آبزیان در سال های ۱۳۵۶ و ۱۳۹۸ (واحد: هزارتن)
۷	ج) چالش های امنیت غذایی در بخش کشاورزی
۹	* کلام آخر

***مقدمه و طرح مسئله**

بخش کشاورزی از مهم‌ترین و استراتژیک‌ترین بخش‌های اقتصادی کشور است که امنیت غذایی جامعه به آن وابسته می‌باشد. امنیت غذایی و تامین آن به عنوان مهم‌ترین وظیفه حاکمیتی دولت‌ها شناخته شده است؛ وظیفه‌ای که به دلیل موضع‌گیری‌های جهانی علیه ایران دو چندان اهمیت پیدا کرده است، از این رو بخش کشاورزی، با توجه به اینکه ایران همواره از نظر سیاسی با محدودیت و تحریم‌هایی مواجه بوده است مورد توجه متولیان کشور قرار داشته و دارد. نگاهی به دستاوردهای انقلاب اسلامی در حوزه کشاورزی با بررسی شرایط و اوضاع کشاورزی ایران در دهه منتهی به سال ۱۳۵۶ و مقایسه آن با سال ۱۳۹۸ (چهار دهه پس از انقلاب) گویای بسیاری از حقایق است. بدون شک دستیابی به عمق برکات انقلاب اسلامی در ایران زمانی قابل لمس است که مقایسه‌ای بین شرایط کشاورزی کشور، در قبل و بعد از انقلاب اسلامی در طول این چهار دهه داشته باشیم.

وزارت جهاد کشاورزی بر اساس آمارهای موجود، نشان داده که در گستره توسعه ملی روندی رو به رشد ایجاد کرده و در واقع با تهیه و تنظیم برنامه‌های بلندمدت، میان مدت، کوتاه مدت و همچنین اعمال سیاست‌های توسعه، امکان هدایت کشور را به سوی کشاورزی پایدار به عنوان یکی از بخش‌های مهم اقتصادی کشور فراهم کرده است. خودکفایی در تولید محصولات اساسی زراعی همواره یکی از جهت‌گیری‌های اصلی توسعه بخش کشاورزی در راستای ارتقای امنیت غذایی است.

این گزارش در سه بخش ارائه می‌شود:

الف - سهم بخش کشاورزی در رشد اقتصادی

ب - مقایسه شاخص‌های کلان اقتصادی و تولیدی محصولات بخش کشاورزی در فاصله سال‌های ۱۳۵۶ و ۱۳۹۸

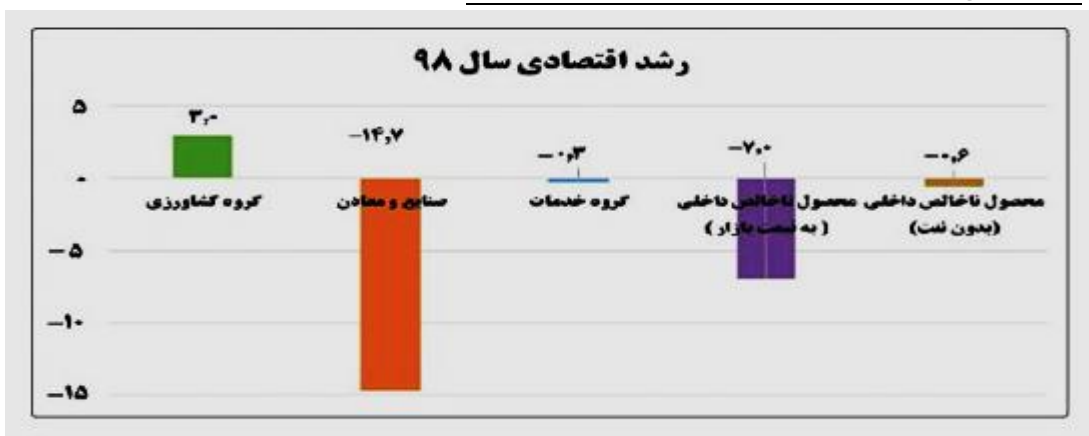
ج - چالش‌های امنیت غذایی در بخش کشاورزی

قابل ذکر است در بحث چالش‌های امنیت غذایی در ایران از نظرات کارشناسی دکتر مراد محمدی، محقق و کارشناس کشاورزی، بهره گرفته شده است.

الف) سهم بخش کشاورزی در رشد اقتصادی

بر اساس نتایج مرکز آمار ایران بر مبنای سال پایه ۱۳۹۰، نرخ رشد محصول ناخالص داخلی (به قیمت بازار) در سال ۱۳۹۸، بدون نفت ۰.۶- درصد و با نفت ۷- درصد بوده است. نتایج مذکور حاکی است رشته فعالیت‌های گروه کشاورزی ۳ درصد، گروه صنایع و معادن (شامل: استخراج نفت خام و گاز طبیعی، سایر معادن، صنعت، انرژی و ساختمان) ۱۴،۷- و فعالیت‌های گروه خدمات ۳،۰- درصد رشد داشته است.

- رشد بخش‌های مختلف اقتصادی کشور در سال ۱۳۹۸

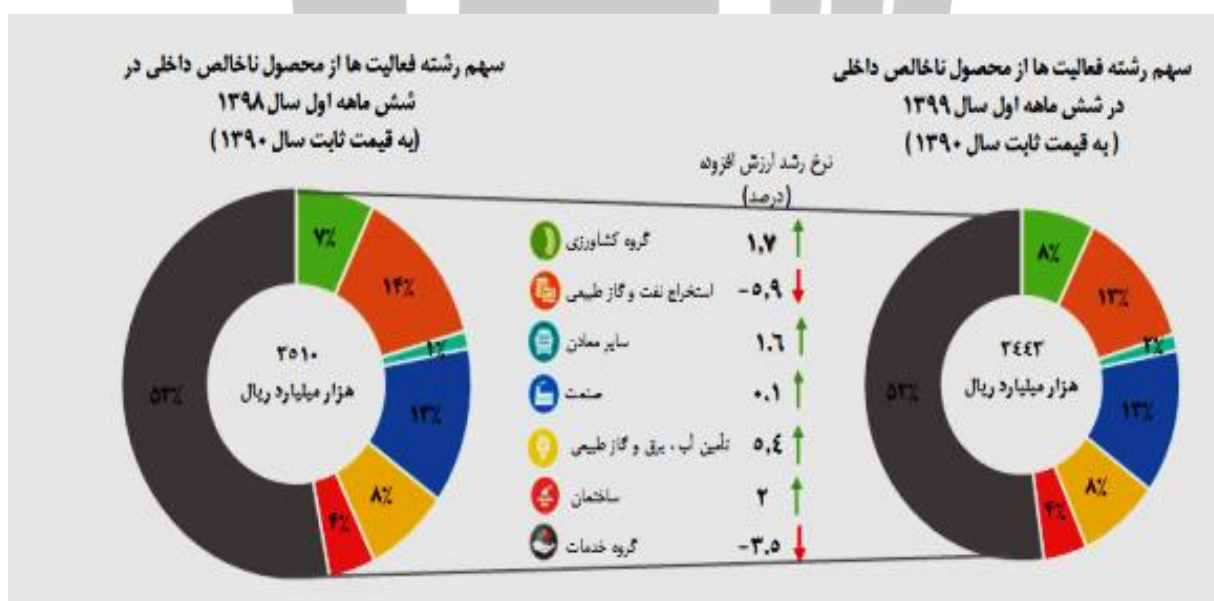

- روند رشد بخش کشاورزی ایران در طی سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۹۸

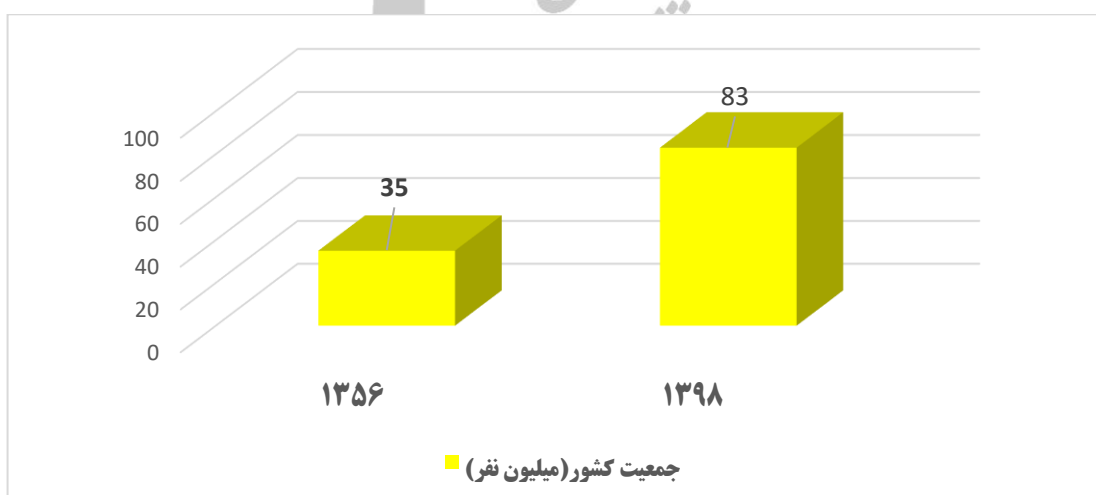
- بررسی نقش بخش کشاورزی در رشد اقتصادی در شش ماه اول ۱۳۹۹

بر همین اساس، رشد اقتصادی رشته فعالیت‌های گروه کشاورزی در ۶ ماهه نخست سال ۹۹ در مقایسه با مدت مشابه سال قبل، مثبت ۱,۷ درصد ثبت شد. در صورتی که گروه صنایع و معادن و ۰,۷- و گروه خدمات ۳,۵- درصد نسبت به دوره مشابه سال قبل، رشد داشته است.

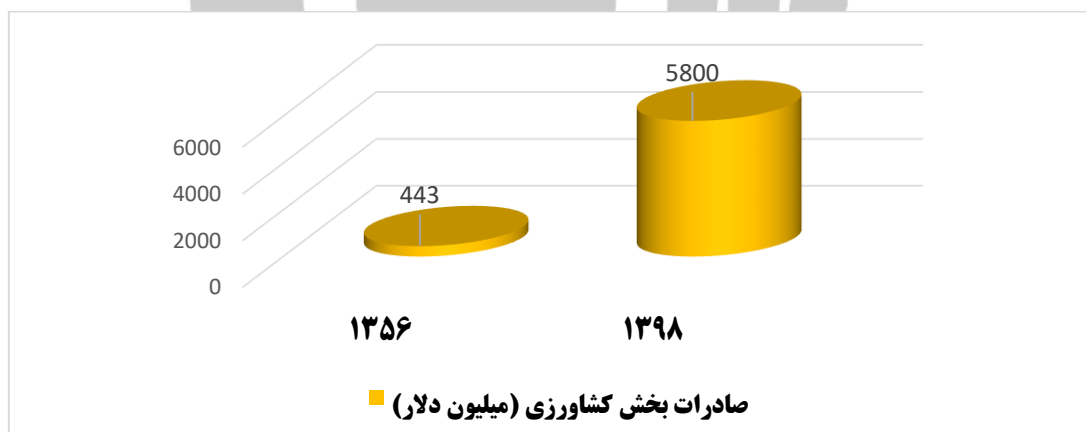

ب) مقایسه شاخص‌های کلان اقتصادی و تولیدی محصولات بخش کشاورزی در فاصله سال‌های ۱۳۵۶ و ۱۳۹۸

در ارتباط با دستاوردهای انقلاب اسلامی در آستانه چهل و دو سالگی همان گونه که در آرمان‌های انقلاب، استقلال خواهی و استقلال طلبی مهمترین شعار مورد مطالبه مردم بود و به تاسی از اندیشه و دورنگری و دوراندیشی حضرت امام، مبنی بر اینکه کشاورزی کشور بتواند مایحتاج و غذای عمومی مردم را تامین کند منجر به این شد که تمامی امکانات و نیروها بسیج و گسیل به سمت روستاهای کشور داده شوند که همزمان هم بتواند فقر و محرومیت را از چهره روستائیان بزدايند و هم روستا را تبدیل به کانون‌های تولید کنند و در همین ارتباط تشکیل نهاد جهاد سازندگی که به تدبیر حضرت امام بود توانستند شرایطی را فراهم کنند که کشاورزی کشور را در مسیر رشد و توسعه قرار دهند که بخشی از این دستاوردها را از نگاه آمار خدمتتان عرض می‌کنیم.

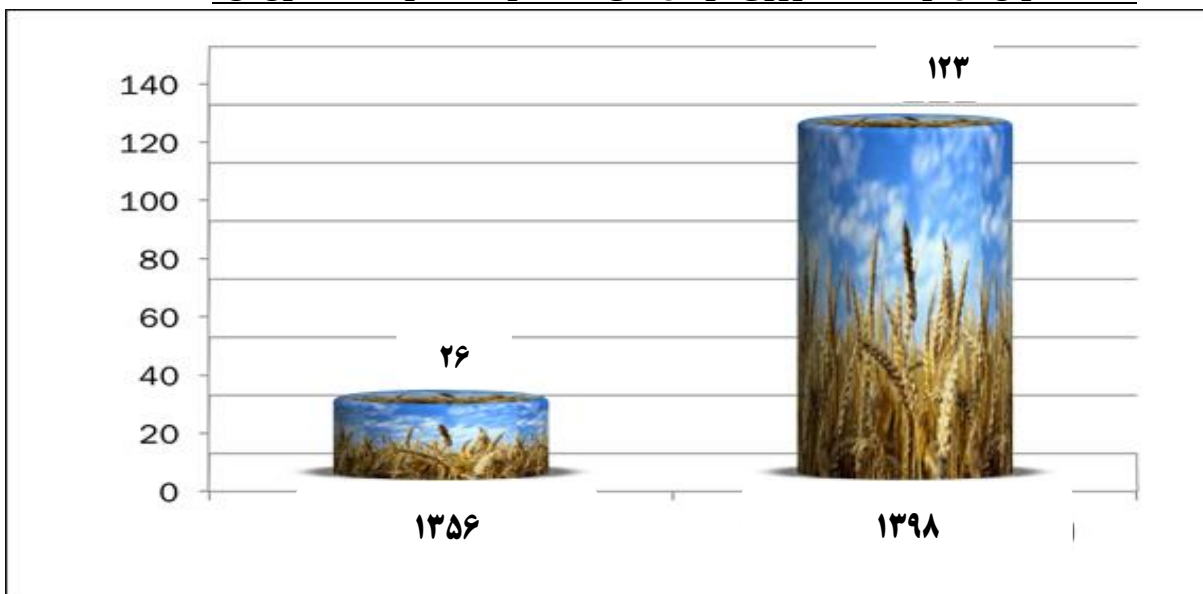
طبق گزارش مرکز آمار ایران جمعیت کشور در سال ۱۳۵۶ از ۳۵ میلیون نفر به ۸۳ میلیون نفر در سال ۱۳۹۸ رسید است که تقریباً ۲/۴ برابر شده است.

در سال ۱۳۵۶ و قبل از انقلاب ۴۴۳ میلیون دلار صادرات بخش کشاورزی بود و در سال ۱۳۹۸ و در آستانه چهل و دو سالگی انقلاب اسلامی به ۵ میلیارد و ۸۰۰ میلیون دلار یعنی بیش از ۱۳ برابر صادرات در بخش کشاورزی افزایش یافت.

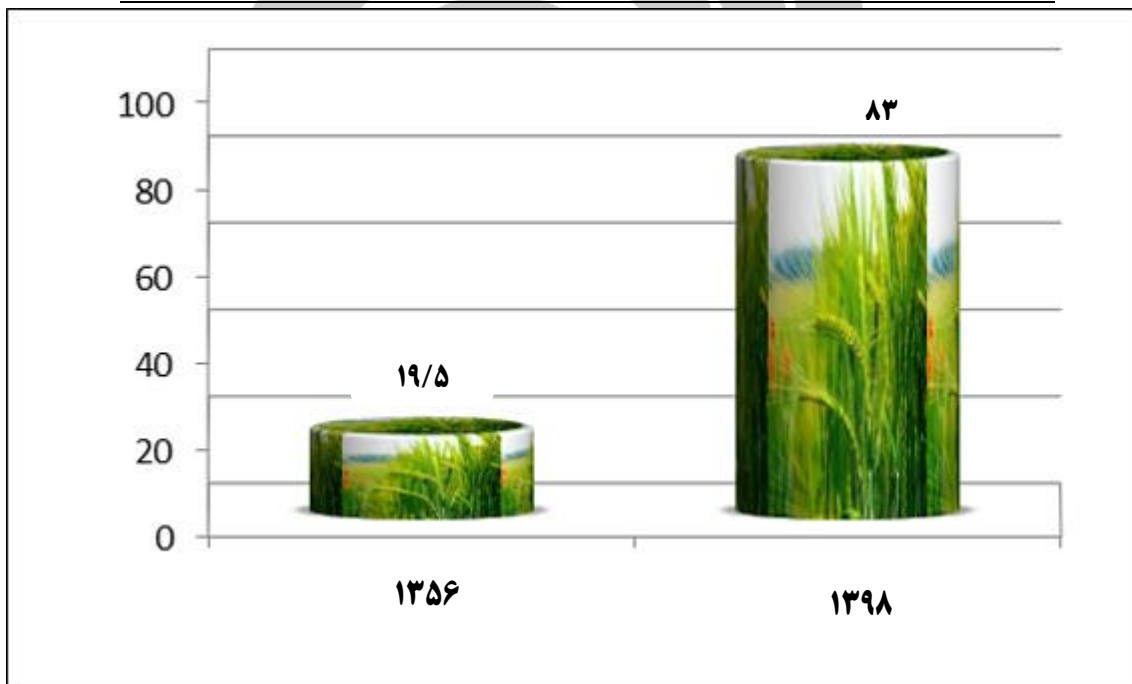
البته می‌دانید بخش عمده‌ای از تولیدات کشاورزی را به دلیل همزمانی سیاستی که در بحث جمعیت داشتیم و جمعیت ما در این فاصله ۲/۴ برابر شده، بخشی از تولیدات را خودمان در حال مصرف هستیم.

❖ **مقایسه میزان کل تولیدات کشاورزی در سال های ۱۳۵۶ و ۱۳۹۸ (واحد : میلیون تن)**

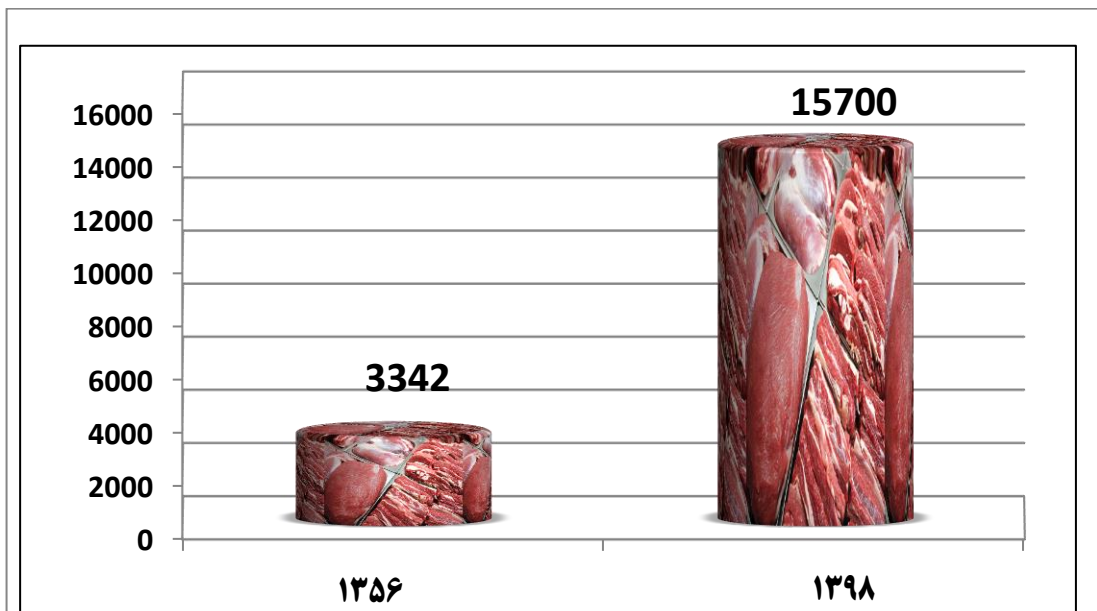
کل تولیدات کشاورزی در سال ۱۳۵۶ و قبل از انقلاب ۲۶ میلیون تن بود که در سال ۱۳۹۸ این میزان به ۱۲۳ میلیون تن انواع محصولات کشاورزی افزایش یافت که بیش از ۴/۵ برابر رشد یافته است. با توجه به افزایش جمعیت کشور این نشان می‌دهد که ما در کشاورزی با سرعت بیشتری توانستیم به تولید غذا دست پیدا کنیم و بیش از ۸۰ درصد انرژی غذایی مورد نیاز مردم را از محل تولیدات داخلی تامین می‌کنیم.

❖ **مقایسه میزان تولید محصولات زراعی در سال های ۱۳۵۶ و ۱۳۹۸ (واحد : میلیون تن)**

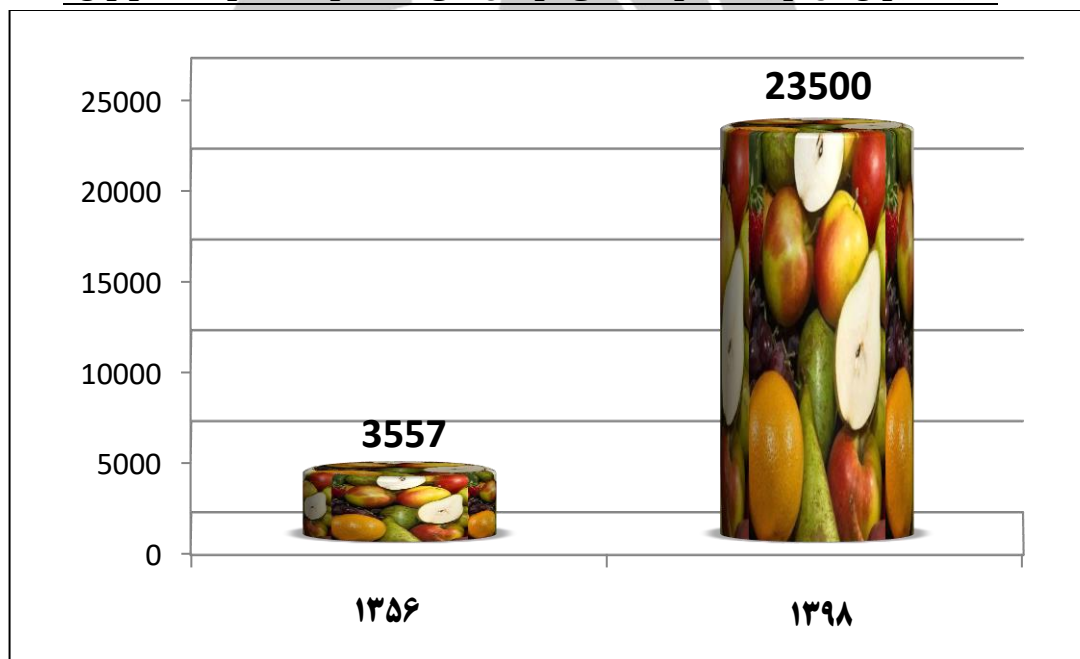
در بخش تولیدات محصولات زراعی که شامل غلات (گندم، جو و برنج) و سبزیجات (سیب زمینی، پیاز و گوجه ...) و حبوبات (نخود، لوبیا و عدس ...) و علوفه (یونجه و شبدر) و جالیزی (خربزه، خیار و هندوانه ...) قبل از انقلاب تقریباً ۱۹ میلیون تن تولید و در سال ۱۳۹۸ تقریباً به ۸۳ میلیون تن تولید و برداشت رسیدیم.

❖ **مقایسه میزان کل تولیدات دامی در سال های ۱۳۵۶ و ۱۳۹۸ (واحد: هزارتن)**

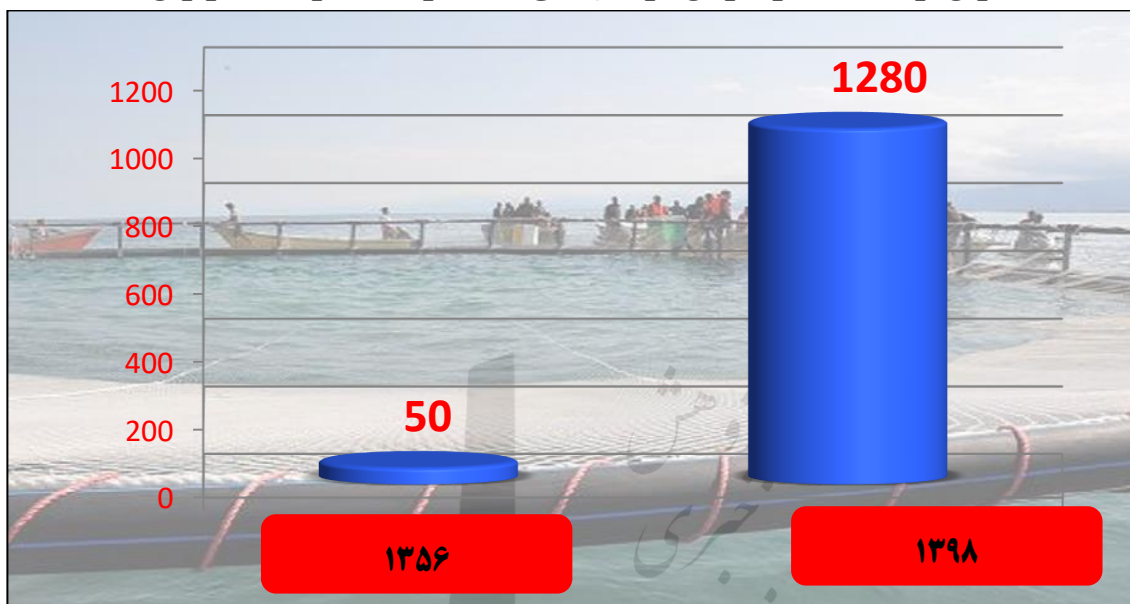
کل تولیدات دامی کشور در سال ۱۳۵۶ تقریباً ۳ میلیون و ۳۴۲ هزار تن بود که در سال ۱۳۹۸ به ۱۵ میلیون و ۷۰۰ هزار تن رسیده است.

❖ **مقایسه میزان کل تولید محصولات باغی در سال های ۱۳۵۶ و ۱۳۹۸ (واحد: هزارتن)**

در محصولات باغی از ۳ میلیون و ۵۵۷ هزار تن در سال ۵۶ رسیدیم به ۲۳ میلیون و ۵۰۰ هزار تن در سال ۹۸ که رشد تقریباً ۷ برابر داشته‌ایم.

❖ مقایسه میزان تولید شیلات و آبزیان در سال های ۱۳۵۶ و ۱۳۹۸ (واحد: هزارتن)

در بحث شیلات و آبزیان اول انقلاب ۵۰ هزار تن تولید شیلات و آبزیان و عمدتاً هم از محل صید بوده و در سال ۱۳۹۸ با رشد ۲۵ برابری به ۱ میلیون و ۲۸۰ هزار تن رسیده است و ما امیدواریم که انشاء... با کمک مردم و با پشتیبانی های دولت و طرحی که در قالب طرح پرورش ماهی در دریا هست این محصولات به ۲ میلیون تن برسد. از آنجایی که در خشکی با کمبود آب مواجهه هستیم استفاده از دریا به عنوان یک ظرفیت در دستور کار قرار دارد و حدود ۲۰۰ هزار تن در طول برنامه ششم پیش بینی شده است و قابلیت این را داریم تا یک میلیون تن هم از این طریق بتوانیم افزایش تولید داشته باشیم.

(ج) چالش های امنیت غذایی در بخش کشاورزی

بعد از انقلاب شکوهمند اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ میزان تولید محصولات کشاورزی تا میزان ۱۲۸ میلیون تن بالاتر رفت اما چالش های مهمی وجود دارد که می تواند این میزان تولید را تحت تاثیر قرار دهد از جمله این چالش ها:

عدم وجود بانک های اطلاعاتی بروز و قابل رصد و بهره برداری در زمینه تصمیم گیری های کلان کشور در بخش کشاورزی
عدم رعایت الگوی کشت و هدر روی منابع پایه تولید و نهایتاً بیش بود یا کمبود در برخی کالاها و دامن زدن به تنش های بازار محصولات کشاورزی
چند نرخی بودن ارز که در اغلب موارد مانع به صرفه بودن تولید داخلی محصولات می شود و عمدتاً واردات را به صرفه تر می کند.
وابستگی بالا در زمینه نهاده های دامی
نیاز کشور به نهاده های دامی از جمله ذرت دامی، جو دامی و کنجاله سویا حدود ۱۹ میلیون تن است که متأسفانه بیشتر این نیاز از طریق واردات تامین می شود و این عملاً یعنی سالانه خروج میلیارد ها دلار ارز از کشور و وابسته بودن سفره مردم به واردات. این در حالی است که امکان تولید این نهاده ها با توجه به گسترش تکنولوژی های جدید میسر است.
وابستگی بالا در زمینه ماده موثره سموم (تکنیکال سموم) که طبق آمار سال ۱۳۹۸ ما تا ۹۸/۸ درصد در تامین این قبیل کالاها وابسته هستیم. این امر لزوم توجه بیشتر به تولید داخلی ماده موثره سموم را می رساند و با توجه به توانمندی های گسترده کشورمان در صنعت این امر کاملاً امکان پذیر است البته اگر شرایط اقتصادی به نفع تولید داخل تغییر پیدا کند.

کشور ایران سالیانه بین ۲۵۰ تا ۳۰۰ میلیون دلار صرف تامین سم در بخش کشاورزی می‌نماید که علاوه بر خروج ارز اتفاق افتاده در شرایط تحریم، شرایط تامین سموم کشور را شکننده کرده است.
وابستگی بالا در تامین بذر محصولات کشاورزی به ویژه در مورد بذر هیبرید. این شرایط در حالی است که عمده دانشگاه‌های ما در حال تدریس دروس تولید بذر هیبرید هستند ولی تاکنون امکان استفاده عملی از این علوم به نحو مناسبی فراهم نشده است.
از بین رفتن زمین‌های کشاورزی و تغییر گسترده در زمینه تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی. در حال حاضر بزرگ‌ترین چالش می‌باشد و عملاً خاک که ارزشمندترین منبع پایه تولید است را از بین برده است.
وابستگی به مرغ لاین. بعد از تحریم‌های ظالمانه گسترده‌ای که صورت گرفت خوشبختانه کشور تلاش‌هایی را جهت خودکفایی در این بخش شروع کرده است و الحمدالله در سال اخیر نتایج ارزشمندی در حال به ثمر نشستن است. بدین ترتیب ما از تحریم به عنوان فرصتی برای خودکفایی در این بخش استفاده کردیم.
پیش بینی‌های انجام شده نشان می‌دهد که در آینده‌ای نزدیک میزان منابع آب تجدید پذیر به کمتر از ۸۰ میلیارد مترمکعب در سال خواهد رسید که بحران بزرگی است لذا بایستی به افزایش بهره‌وری در تولید اقدام کرد.
با توجه به منابع محدود آب و زمین‌های کشاورزی در کشور بایستی به کشت‌های گلخانه‌ای و افزایش تولید در واحد سطح توجه بیش از پیش صورت گیرد.
فقدان الگوی صحیح مصرف در کالاهای کشاورزی و لزوم اصلاح فرهنگ عمومی. میزان مصرف روغن نباتی و شکر در کشور نسبت به متوسط‌های جهانی بسیار بالا است که این موضوع در کنار فشار بالا به منابع تولید منجر به بروز بیماری‌های گسترده در کشور نیز شده است. همچنین در کنار این موضوع پایین بودن مصرف کالاهایی همچون شیر و لبنیات و گوشت قرمز و ماهی نیز از عمده مشکلات می‌باشد.
عدم توزیع مناسب غذا و کالری در بین دهک‌های مختلف جامعه هم از عمده چالش‌های امنیت غذایی می‌باشد به گونه‌ای که دهک‌های بالا از بیش مصرفی و دهک‌های پایین جامعه از کم مصرفی به ویژه در طیف کالاهای پروتئینی رنج می‌برند.
عدم ثبات قیمت در مورد کالاهایی که قوت غالب مردم را تشکیل می‌دهند از جمله تخم مرغ و مرغ.
فقدان سیاست‌های بلند مدت صادراتی در محصولات کشاورزی که هم درآمد ارزی کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهد و هم جلوی برنامه ریزی‌های بلند مدت و صحیح را برای فعالان بخش کشاورزی گرفته است.
وابستگی به کودهای فسفاتی
ضایعات گسترده محصولات کشاورزی
فقدان صنایع تبدیلی تکمیلی و ناقص بودن زنجیره‌های تولید که عملاً ارزش افزوده کالاها را از ما گرفته
بالا بودن سن بهره برداران کشاورزی و عدم بازگشایی مسیرهایی برای ورود جوانان به بخش کشاورزی که عملاً رکن نیروی انسانی را در تولیدات محصولات کشاورزی به خطر انداخته است.
عدم استفاده صحیح از کرانه‌های دریای جنوب و شمال در تولید محصولات شیلاتی و گلخانه‌ای
وابستگی در زمینه تامین کاغذ و چوب و عدم توجه به زراعت چوب بر خلاف پتانسیل‌های گسترده موجود.
کندی در ورود دانش و ترویج یافته‌های کشاورزی به بخش فعالان کشاورزی
وابستگی بالا در زمینه تامین روغن، دانه‌های روغنی و کنجاله دامی. سالانه بالغ بر ۴ میلیارد دلار روغن، دانه‌های روغنی و کنجاله وارد کشور می‌شود و طی ۳۰ سال اخیر بالغ بر ۵۰ میلیارد دلار صرف واردات این اقلام شده است.
نبود ثبات و صرفه اقتصادی در قیمت گذاری خرید تضمینی محصولات کشاورزی که دائم دستخوش تلاطم است.
وابستگی در واکسن و داروهای دامی

واکسن‌های دامی از جمله نهاده‌های پر مصرف در صنعت دامپروری می‌باشند. کشور سالانه ۸ میلیارد دوز واکسن در بخش دام و طیور احتیاج دارد که اگر به طور متوسط ارزش هر واکسن ۲۰۰۰ تومان در نظر گرفته شود (در بعضی موارد تا ۱۲۰۰۰ تومان نیز است) مقدار ۱۶ هزار میلیارد تومان گردش مالی این بخش است که با احتساب ارز ۴۲۰۰ تومانی ارزش ارزی آن ۳۸۰ میلیون دلار است.

* کلام آخر

بررسی روند تاریخی توسعه اقتصادی کشورها نشان می‌دهد که عمده کشورهای توسعه یافته دنیای امروز، کشاورزی را به عنوان بخش زیربنایی توسعه اقتصادی خود انتخاب کرده و با استفاده از ظرفیت‌های فراوان این بخش توانسته‌اند علاوه بر تامین نهاده‌های مناسب برای رشد سایر بخش‌ها، به توسعه سایر بخش‌ها نیز دست یابند؛ بخش کشاورزی در روند رشد و توسعه اقتصادی کشورهای مختلف نقش‌های متعددی بر عهده دارد که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان تامین مواد خام و اولیه مورد نیاز صنایع بالادستی، تامین نهاده‌هایی مانند نیروی کار، مصرف تولیدات سایر بخش‌های صنعتی از قبیل کودها و سموم شیمیایی و ماشین‌آلات کشاورزی، ارزآوری برای کشور و تامین مالی سایر بخش‌های زیربنایی را یاد کرد.

علاوه بر نقش‌های ذکر شده، سلامت و امنیت غذایی یک کشور مستقیماً به تولیدات بخش کشاورزی وابسته است و هر گونه اختلالی در روند تولید این بخش می‌تواند به طور مستقیم امنیت غذایی و حتی سیاسی آن کشور را تهدید کند؛ حساسیت‌های اخیر کشورهای توسعه یافته در مورد مصرف محصولات کشاورزی و مواد غذایی سالم و ارگانیک حاکی از توجه زیاد سیاستگذاران و مصرف‌کنندگان در این کشورها به بحث تولیدات سالم در بخش کشاورزی است. از این رو توجه به تولید سالم و اقتصادی در بخش کشاورزی و توسعه زیرساخت‌های این بخش جهت تولید بیشتر و سالم‌تر، بر اساس مزیت‌های نسبی یک کشور موضوعی است که نمی‌توان به سادگی از کنار آن گذشت و باید با یک برنامه‌ریزی اصولی و هماهنگ به سمت آن حرکت کرد.

بخش کشاورزی می‌تواند در فرایند توسعه اقتصادی ایران نیز نقش بی‌نظیری داشته باشد؛ موقعیت ممتاز جغرافیایی و تنوع آب و هوایی ایران برای کاشت محصولات مختلف بخش کشاورزی، وجود نیروی کار مناسب در روستاها و مراکز تولید، وجود نیروی تحصیل کرده کافی در رشته‌های مرتبط با کشاورزی، وجود مزیت‌های نسبی خدادادی در زمینه محصولات با ارزشی از قبیل زعفران، پسته، گیاهان دارویی، محصولات صنایع غذایی و صنایع دستی مرتبط با بخش کشاورزی و نظایر آن از جمله مزیت‌های موجود بخش کشاورزی ایران است و مشکلاتی نظیر کمبود آب، مصرف بیش از حد نهاده‌های شیمیایی و تولیدات غیرارگانیک از جمله مشکلات و محدودیت‌های این بخش به شمار می‌آیند.